

היכלי תורה

ערש"ק פרשת קרח כד סיון תשסח ♦ דף היומי בבלי: סוטה לד דף היומי ירושלמי: כתובות מב

שיעורי רשק
תורה

החומר בעלון מתוך

מתיבתא

הגמרא של לומדי
הדף היומי

נושאי הדף בעלון

תפילה בקברים שאינם מפורסמים.....סוטה לד
 סיוד על שמות הקודש הכתובים על קיר בית
 הכנסת.....סוטה לה
 בית מזוזה, האם הוא חציצה למזוזה.....סוטה לה
 עד כמה לחשוש מעין הרע.....סוטה לו
 ציור דיוקנו של אביו.....סוטה לו
 תענית כשראה ס"ת נופל.....סוטה לז
 ברכת כהנים במקדש.....סוטה לז
 אופן נשיאות הכפיים.....סוטה לז
 עמידה מול הכהנים ממש.....סוטה לח
 הגבהת הידים כשהתפילין על ראשו.....סוטה לח
 ישיבה או עמידה בקריאת התורה.....סוטה לט
 אמירת פסוקים שונים בעת ברכת
 כהנים.....סוטה לט
 אם מותר לראש ישיבה ליטול שכר.....סוטה מ
 לימוד אגדה או הלכה.....סוטה מ
 כפתור ופרח.....עמוד 5

המעט מכם כי הבדיל אלקי ישראל אתכם מעדת ישראל וגו'

ובקשתם גם כהנה (טז ט)

צריך להבין, מה טענה היא זו, והלא אם יאמרו לאדם, לא דיין שיש לך מנה שאתה מבקש מאתם, בודאי יאמר, כך היא המדה, אוהב כסף לא ישבע כסף. גם כשאמר משה רבנו לקרח 'המעט מכם', יכול הוא להשיבו, ולמי נאה הכהונה אלא למי שהוא שר וגדול, ונבחר לקרבה אל ה'.

ונראה לבאר, שהיה משה רבנו טוען לקרח, שדרישתו זו רעה אצלו, שהרי מי גרם לבני קהת להיות מעטים, רק לפי שהיו מטועני הארון והיה הארון מכלה בהם. אף על פי שלא היו קרבים אל הארון רק אחר הכנסת הכלים לנרתיקם, כדכתיב 'אהרן ובניו יבאו ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו' (סוף פרשת במדבר), מכל מקום מחמת קורבתם לארון היו מועטים כל כך. היאך יבקשו גם כהונה להכנס לפנים ממחיצתם במקום אש ושלחבת.

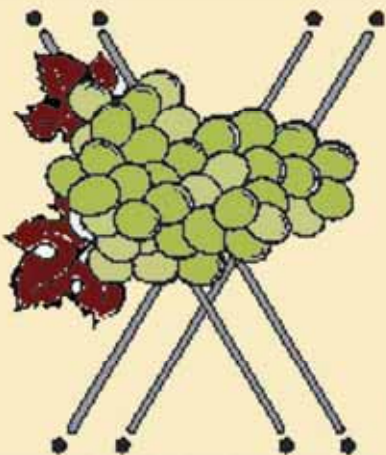
זו כוונת הפסוק 'המעט מכם', כלומר, מה שאתם מעטים מכל המשפחות, הסבה היא 'כי הבדיל אלקי ישראל אתכם מעדת ישראל וגו''. אם כן כיצד זה לא תתיראו 'ובקשתם גם כהנה'.

ע"פ צפנת פענח

המרגלים ואשכול הענבים

פיענוח כתב חידה תלמודי - 'טורטני וטורטני דטורטני' - בדרך נשיאת אשכול הענבים בידי המרגלים, מוביל לפרשייה סוערת ומרתקת: כ-10 שיטות ראשונים, ויכוהים בני מאות שנים בדעתו של רש"י, שיבושים שנשתרשו בשרטומים שנדפסו בש"ס, בצד תגליות מדהימות מאיורים עתיקים המצויים בכתבי יד נדחים. כל אלו ועוד נתבררו ונתלבנו במסגרת 'מתיבתא' במסכת סוטה, ומוגשים לפני הקוראים לקראת לימוד סוגיא זו במסגרת הדף היומי ביום שישי הקרוב.

פרשת המרגלים הינה פרשה ייחודית בתורה המלמדת אותנו על שבח פירותיה של ארץ ישראל וגודלם העצום באותם זמנים. הגמרא במסכת סוטה בבלי וירושלמי כאחד (בבלי לד. ירושלמי פ"ז ה"ה) מתארת את אשכול הענבים שנישא ביד המרגלים ככבד עד למאוד, עד כדי שנפחו עצום הממדים עמד על 960 סאה, שמשקלו לפי מידות בנות ימינו כמעט 8 טונות לפי דעת ר"ח נאה, ולפי דעת החזו"א כמעט 14 טונות! עמודים 6,7,8

תפילה בקברים שאינם מפורסמים

הגאון מהר"ש גרמיזאן בשו"ת משפטי צדק (סי' עד) כתב שלא ידענו מה מצוה יש להשתטח על קברי הצדיקים, ומכל מקום סיים שם, שהבית יוסף (סי' תקסח) הביא בשם המהרי"ל, שהנודר ללכת על קברי הצדיקים וכו' שמשמע שהוא נדר מצוה.

כך העלה גם הגאון רבי אברהם מיוחס בשו"ת שדה הארץ (ח"ג אבהע"ז סי' יא), שאפשר שיש מצוה להשתטח על קברי הצדיקים, שיתפללו עלינו, וכמו שמצינו בכלב בן יפונה שהלך ונשתטח על קברי האבות, ואמר, אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים.

ועיין בסגולות ישראל (מערכת ק אות א) שכתב סגולה בדוקה לכל בר ישראל שהוא בצרה רח"ל, או שיש לו קרוב שהוא בצרה, ילך להתפלל על קברי צדיקים, ישפוך שיחו על קבר הצדיק, ויעתר אליו ה' בקול ישועה ורחמים.

והנה בשו"ע אבן השהם (תשובה פ"ה ס"פ) כתב בשם שער רוח הקודש (דף כח): שטוב ללכת לקברי צדיקים ולהתפלל עליהם, אמנם הצדיקים אשר קבריהם נעלמים מבני אדם ואינם ידועים אלא לפרטים, הנה התפילות שהאדם מתפלל עליהם הם יותר מתקבלות לפני הקב"ה ויותר נשמעות.

בספר מעבר יבוק (אמרי נועם פ"מ) כתב ששמע בשם מה"רחיים ויטאל שהיה אומר שהצדיקים השלמים שיש להם ציון וידוע מקום קבורתם, הם מעלמא דאתגליא, ואותם הרשומים שאין להם ציון הם מעלמא דאתכסיא.

ובשו"ת עטרת פז (ח"א כרך א או"ח סי' י) כתב לבאר שיש עניין לנסוע לקברי צדיקים בחו"ל, על אף שיש גם קברים בארץ ישראל, היות ויש בכך כבוד לשוכני עפר אשר הם בחו"ל שמרוחקים הם ממושב בני ישראל, ואין דורש לנפשם, ובכך שהולך לקברם עושה נחת רוח לנשמתם שלא יהיו נשכחים מלב, וכמבואר בספר חסידים (סי' תנ), ברזילי אמר אמות בעירי כי הנאה יש למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם, ומבקשין על נשמתן טובה ומטיבין להם באותו עולם. וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים, וכלב בן יפונה נשתטח על קברי אבות. וכיוצ"ב הביא מתשובה לרבינו יקר כת"י (מוריה מנ"א תשל"ט), שכתב שם בענין פינוי המת למקום ישראל וכו', ועוד ניחא להו שיקברו בקבר ישראל, כדי שיוכלו לפקוד עליהם תדיר, וכמעשה כלב שנשתטח על קברי אבות וגם אצל צדיקים וכו', ע"ש.

אולם באז נדברו (ח"ב סי' כח) כתב שמה שהתחילו לנסוע מארץ ישראל לקברי צדיקים בחו"ל, הוא עלבון גדול לארץ ישראל ולבות הק' התנאים ואמוראים הקבורים בא"י, ובדורות הקודמים המנהג היה להיפך שהיו נוסעים לקברי הצדיקים בא"י, אולם כתב (שם ח"ד סי' מג) שאם נוסע להתפלל על קברי צדיקים שיש לו שייכות עמהם, תפילה זו יכולה להשפיע יותר, ולכן יש מקום להתיר. וע"ע בפניני הלכה (כתובות קיא). בעניין זה.

סיוד על שמות הקודש הכתובים על קיר בית הכנסת

בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' מה) נשאל בדבר אשר רצו לצייר בית הכנסת, והיה כתוב על הכותל בכתב ישן כמה בקשות ותפלות ובהן שמות שאין נמחקים, כמו אל מלך יושב דומיהן, ורצה האומן לסוד בסיד על הכותל ולצייר בצירוף יפה ומהודר מהראשון, אם מותר לסוד בסיד על השמות האלו כיון שלא נתקדשו או לא.

בתשובתו כתב להוכיח שאף שם שנכתב סתם אסור למוחקו, ומה שאמרו בסוגיין, ת"ר כיצד כתבו ישראל את התורה ר' יהודה אומר על גבי אבנים כתבו שנאמר וכתבת על האבנים וגו', ואח"כ סדו אותן בסיד, עד ושיגרו נוטירין שלהם וקלפו את הסיד והשיאוהו, וא"כ איך עברו על מחיקת השם, וי"ל שהסיד לא היה מוחק את השם ולאחר שקלפו היה ניכר הכתב, ואפשר שעשו כן להגין מפני הגשמים ולא היה מחיקה כלל והיו טוחים בסיד עב שיכול לקולפו בלי גרידות, ואין זה כזורק על השם זהב, משום שאי אפשר לגרוד עד שיגרוד כתב שתחתיו, והרי זה כמוחק השם, אבל סיד מתפרר ונופל וכתב קיים ולכך סדו בסיד ולא הוי כלל מחיקת השם.

ולפי"ז כשהשם נכתב על הכותל בבית הכנסת שכבר סדו בסיד, ואם יסודו על כתב זה אי אפשר להעביר הסיד האחרון עד שיקלפו כל הסיד, נמצא שהוא כמוחק את השם, ולכך הוריתי לדבק במקום השם נייר או מטלית בדבק, ואח"כ יצייר עליו וזה לא הוי בכלל מחיקת השם.

בית מזוזה, האם הוא חציצה למזוזה

בפתחי תשובה (יו"ד סי' רפט סק"ב) כתב 'בהנהגת החסיד הגר"א ז"ל כתב לא יכרוך המזוזה בקלף וכדומה שלא יהא חוצץ בין המזוזה למזוזות הבית, וצ"ע.

ובערוך השולחן (יו"ד סי' רפט סי"ט) כתב שדברי הגר"א הם תימה רבתי, לבד שבכל הפוסקים אינו כן, עוד קשה שאיך יקבע מסמרים בהמזוזה עצמה ומה שיין חציצה הא הכל בטל להכותל, ומי גרוע הנייר שהמזוזה כרוכה בה או השפופרת של עץ או של מתכת מהעצים או האבנים של עצם מזוזת הבית וברור שהשומע שמע וטעה.

ובביאור על מסכת מזוזה מבעל הדרך אמונה (סי' נו) כתב בשם החזו"א שמעולם לא אמר כן הגר"א ואינו אלא טעות, שהרי בב"מ (קב.) מבואר להדיא שנותנין המזוזה בתוך קנה של עץ. ובספר עמק ברכה הביא דברי הגר"א ותמה עליו, אבל הסיק שדבריו מסתמא הם עפ"י קבלה ומסוד ה' ליראיו.

בסגולות ישראל (מערכת אות מ ס"ק יד) כתב שדבר זה תלוי במה שדנו בסוגיין אם 'על' היינו בסמוך או 'על' ממש, ולכן סבר הגר"א שהמזוזה צריכה להיות לכתחילה ממש על המזוזה שהרי נאמר 'על' מזוזות ביתך, ואפשר דהיינו 'על' ממש, וכדעת התוס' בסוגיין שכל מקום שנאמר 'על' היינו ממש, ולכן צריכים שגוף קלף המזוזה יגע במזוזת הדלת, וכבר העירו בזה המהר"ם שיק (שם), והדברי מלכיאל (ח"ה סי' ס"ה).

אלא שהמהר"ם שיק (שם) דחה ראייה זו כיון שבתוס' מבואר ש'על' היינו ממש, אלא א"כ יש סברא לומר 'על' בסמוך, ולפי"ז נראה שגם זה כבוד המצוה להיות המזוזה נכרכת בקלף או בנייר, ואפי' תפילין שהם בבתי הלכה למשה מסיני שיהיו נכרכים, וכו'. וע"ע בערך ש"י (יו"ד שם) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' צה).

יום ראשון כו סיון

סוטה לו

עד כמה לחשוש מעין הרע

בבא מציעא (קז:): אמרו שתשעים ותשעה מתים מעין הרע. וכתב החזון איש (ח"מ לקוטים כא לב"ב יד) מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה, ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מוצקים, ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחת מעמידים את המציאות זו בסכנה, ומ"מ הכל בידי שמים וכל שלא נגזר עליו בדין שמים לאבדון הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שימת עין תמהון על הדבר וע"י זה הוא כלה.

ובספר תוספות ברכה לבעל התורה תמימה (פרשת בלק) **ובשו"ת זכר יהוסף** (מאמר תהלוכות האגדות פ"ו), כתבו שקרה מעשה שהיה אחד שהיה חייב מיתה למלכות, ובקשו הרופאים מהמלכות שיסגירו אותו האיש בידם כדי ללמוד עליו דברי רפואה, והם רצו לדעת אם יש איזה כח בעיניו של אדם להזיק או לא, והרעיבו אותו ג' ימים בלי שום מאכל וביום השלישי נתנו לפניו ככר לחם מרחוק שרק היה ביכולתו לראותו ולא לנגוע בו, והביט בו זמן ממושך ובסוף אחזתו בולמוס ומת אותו האיש, והם פתחו את הלחם ומצאו בו כל מיני ארס ורעל וכמה דברים, ואמרו שכל זה ממה שהסתכל בו.

והנה **בשו"ת אגרות משה** (אבה"ע ח"ג סי' כו) כתב, בענין עין הרע ודאי יש לחוש, אבל אין להקפיד הרבה כי בדברים כאלו הכלל מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה, כמו שמצאנו בזוגות בפסחים (ק:). ועי"ש עוד מה שכתב בזה.

ציור דיוקנו של אביו

כתב **הקב הישר** (פ"ב), והנה **המגיד נתן להרב בית יוסף זצ"ל** עצה הוגנת כדי שלא יבא האדם לידי החטא, יצייר כאלו דיוקנו של אביו עומדת לפניו, והביא ראיה מיוסף הצדיק שביקש לשכב עם אשת פוטיפרע, ונזדמן לעיניו דיוקנו של אביו, ופירש יוסף מהחטא, ועוד רמז בתורתנו הקדושה, דשא עשב מזריע זרע, דשא הוא ר"ת דיוקנו של אביו, הוא עשב שהוא טוב למזריע זרע למינהו, ולא להוציא ש"ז לבטלה, כי אם במינו דוקא.

ובאור החיים (ויקרא יט ג) כתב: איש אמו וגו' טעם סמיכות מצוה זו למצות קדושים, נתכוון לרמוז גם כן גדר לעריות, והוא על דרך מאמרו ז"ל (בסוגיין) שדרשו בפסוק ויפוזו זרועי ידיו מידי אביר **יעקב וגו'** (בראשית מט כד), כי כשתקפתו אשת פוטיפר ליוסף ותקפו יצרו נזדמנה לו דיוקן אביו ואמר לו וכו' מיד ויפוזו זרועי וגו'.

ושמעתי משם אנשי אמת כי דיוקן האב תגביר כח הקדושה בבן, ותמנעהו מבוא אל התיעוב, והוא אומרו סמוך למצות העריות אמו ואביו תיראו, ולזה מי שתקפו יצרו יצייר בין עיניו יולדיו ויהיה לו למשיב נפש.

כיוצא בזה כתב **החיד"א בצפורן שמיר** (אות קיה) שטוב שיצייר אדם דמות דיוקנו של אביו כנגד עיניו ויהיה לו לשמירה.

יום שני כז סיון

סוטה לז

תענית כשראה ס"ת נופל

בשו"ת אמרי אש (או"ח סי' ו) כתב להביא סמך גדול למנהג זה לחייב בתענית גם רואי נפילת הס"ת, מהירושלמי בסוטה שהביאו התוס' בסוגיין (ד"ה רבי שמעון), ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת, וכי יש תורה נופלת, שמעון בן יקים אומר זה החזן שהוא עומד. ופי' **הרמב"ן** עה"ת (כי תבא כו), שר"ל זה החזן [היינו המתעסק בביהכ"נ] שאינו מקים את ספרי התורה להעמידן כתקן שלא יפלו.

לפי פירוש זה מי שהעמיד ס"ת שלא כתיקונו ועי"ז נפל אפילו בשוגג [כמו החזן שכתב הרמב"ן] הרי הוא בכלל ארור, וא"כ מי שנפל ס"ת מידו שיתאמץ לתקן שיצא מכלל ארור ויהיה בכלל ברוך. ולפי"ז יתכן שמפני זה מפורסם שאם יפול ס"ת לפני רבים שיתענו כולם, כי כל אחד לבו נוקפו אולי אם היה משגיח היטיב היה יכול להחזיק שלא יפול לארץ כמו בענין החזן שאינו מקים ס"ת על משפטן ונפל לארץ.

אולם **בשו"ת דברי חיים מצאנו** (יו"ד סי' נט) כתב שאין מכאן ראיה אלא לגבאי וחזן הכנסת, שהם אחראים לדבר זה, וכמו כן לזה שנתכבד בהגבהת הס"ת, שיצאה התקלה מתחת ידו. אבל לשאר הקהל הרואים לא מצאנו סמך לזה מהנ"ל, וכתב שם טעם אחר מדוע להתענות.

והנה **החיד"א בשו"ת חיים שאל** (ח"א סי' יב), נשאל בזה וכתב, תשובה עד שאתה שואלני אם הרואה חייב להתענות צריך אתה לשאול על עיקר הדין, מה שברור לך ולכל המון ישראל שמי שהיה בידו הס"ת ונפל חייב להתענות אינו מפורש בתלמוד ופסקי גדולי קמאי, אמנם מנהג ישראל שגם אשר יפלו מידו התפילין מתענה, וכ"ש מי שיפול מידו הס"ת, ובשגם סברא הוא שצריך כפרה שבא זלזול לס"ת על ידו לא נתבאר בדברי הש"ס והפוסקים ראשונים.

רק הרב **משפטי שמואל** (סי' יב) ישנו בנותן טעם למנהג התפילין וכתב, כשנופלים התפילין מידו שייך בהם זלזול, ואמרו ז"ל (מו"ק כו.) שהתפילין שנושרפו בזרוע צריך לקרוע וכו' כמו ס"ת וכו', ואחרי שהם כס"ת וכי יסתפק אדם שמי שנפל ס"ת מידו לא יתענה עכ"ל, עיניך הרואות שמסברא אמר שהנופל לו ס"ת יתענה וזה היה פשוט לו. והרב **מהר"ם ן' חביב בס' כפות תמרים** (מא:): כתב סמך לתפילין, ולמד מהש"ס שכשנופלים התפילין הוא זלזול ולכן נהגו להתענות לכפר העוון עי"ש. ודבריו בכלל דברי הרב משפטי שמואל שהזכירו שם שגם הוא כתב שכשנופלים שייך זלזול וזה אין צריך ראיה שהוא זלזול.

ברכת כהנים במקדש

במקדש מברכין ברכת כהנים פעם אחת ביום אחר תמיד של שחר, באין ועומדין על מעלות האולם ומברכין.

אופן נשיאות הכפיים

כיצד ברכת כהנים במקדש, הכהנים עולים לדוכן אחר שישלמיו הכהנים עבודת תמיד של שחר, ומגביהים ידיהם למעלה על גבי ראשיהם ואצבעותיהם פשוטות, חוץ מכהן גדול שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ.

עמידה מול הכהנים ממש

ברוקח על התורה (פר' שמיני) עה"פ וישא אהרן את ידו אל העם כתב 'מלמד שהעם נוסעים ממקומם לעמוד לפני הכהנים כמו ויגש וישק לו את ריח בגדיו ויברכהו וכו' ולכך אצל ברכת כהנים נאמר (במדבר ז) ביום כלת משה, ככלה שהולכת לחתן ישיש עליך אלהיך'.

ובדברי הגאונים בסוגיין כתבו 'כשמברכים הכהנים את ישראל צריכים כל העם לנווד ממקום ולהתקרב לברכה'.

על פי זה כתב בספר אלף כתב (ר' יצחק וויס אב"ד ווערבי, סי' תכב) לבאר את המנהג בפרשבורג שכל בני בית הכנסת עלו בעת ברכת כהנים על הבימה, כדי לנווד איש ממקומו ולהראות חביבות ברכת כהנים.

והנה יש מדקדקים ועוקרים רגליהם לעמוד נוכח הכהנים ממש, וכך היה מנהג החת"ס לעמוד מול הכהנים ממש, כמבואר בספר מנהגי החת"ס (פ"ח), ובספר בית ברוך על החיי אדם (כלל לב ס"ק קמה) כתב שאין לנהוג כן רק למי שמפורסם בחסידות.

עניין זה הובא גם בבן איש חי (הלכות שנה ראשונה פרשת תצוה אות יט) שכתב, בשעה שהכהנים מברכים את העם, יהיו פני העם כנגד הכהנים, ולא יביטו בכהנים ולא בשום דבר אחר, ויהיו עיניהם סגורות, ולא יסיחו דעתם בדברים אחרים, ויהיו כמו שעומדים בתפלה, ויתכוננו לברכה, ועם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה, וכן העומדים בצדדים, כל שאין עומדים באויר אשר מפניהם ואילך, אינם בכלל הברכה, אבל אותם העומדים בצדדים של האויר שלפניהם הרי אלו בכלל הברכה, דלא בעינן לפנייהם ממש, כי אם על צד היותר טוב היכא דאפשר, כמו שכתב בחסד לאלפים (שם סט"ז).

ועיין בלקט הקמח החדש (ס"ק קג) שכתב שהשורה ראשונה שמול ארון הקודש ששם עומדים מול הכהנים היתה נקראת 'ברכת כהנים זיצץ', והיתה מקום חשוב.

הגבהת הידים כשהתפילין על ראשו

בסוגיין מבואר שכהן גדול אסור להגביה ידיו היות שהציץ על מצחו, ואסור להגביה ידיו למעלה מן הציץ.

בספר יראים (סי' רסט, דפוס ישן סי' טו) תמה שהלא כהנים הדייטים היו עם תפילין על ראשם בבית המקדש, ומצינו שהחמירו חכמים על בזיון תפילין יותר מן הציץ, כמבואר בשבת (יב.) 'חייב אדם למשמש בתפיליו כל שעה ק"ו מציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בה הזכרות הרבה לא כל שכן', עיי"ש מה שיישב בזה.

בנידון זה דן גם הראב"ד (תמיד פ"ז מ"ב, הו"ד בתוס' הרא"ש בסוגיין), וכתב לחלק בין תפילין לבין ציץ, עיי"ש וע"ע בבאר שבע, ובגליוני הש"ס.

אמנם במגן גיבורים (סי' קכח סק"ח) הקשה על תירוץ היראים, ולכן כתב שדוקא בבית המקדש הגביהו ידיהן מעל ראשיהן משום שכהנים בעבודתם פטורים מן התפילין, ולדעת קצת פוסקים איסור יש בזה, אך במדינה דאיכא תפילין על ראשיהן אין להגביה הידים מעל הראש, ובמנחה חריבה כתב שלכהנים בבית המקדש לא היה תפילין על ראשיהן.

ישיבה או עמידה בקריאת התורה

אמר רבא בר רב הונא, כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה, שנאמר וכפתחו עמדו כל העם (נחמיה ח), ואין עמידה אלא שתיקה, שנאמר והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד.

בשו"ת בנימין זאב (סי' קסג) הביא דברי הגמרא, וכתב נראה לע"ד אף כי למדנו שתיקה, מ"מ טוב לעמוד, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו.

ובשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' צא) כתב: שאף שאמרו בסוגיין שאין עמידה אלא שתיקה, מכל מקום הרי אמרו בירושלמי כל דבר שבקדושה בעי למיקם ארגלוי. ואף בלאו הכי יש לעמוד כיון שבאמירת 'ברכו את ה' המבורך' יש לעמוד, ואם ישב בשעת הקריאה יש לחשוש שמא ישב גם בשעת אמירת ברכו, [ולפי זה ביאר שבזמן חז"ל לא היה כל עולה מברך אלא הראשון היה מברך בתחילה והאחרון בסוף, ולכן התורה נקטה בלשון 'עמידה' על שם ההתחלה שהיא בעמידה, ואח"כ ישבו ולא חששו שמא לא יעמוד ב'ברכו' כיון שלא כל עולה בירך]

ולכן בזמן הזה לדברי הכל טוב ויפה לעמוד כל זמן הקריאה דלמא משתלי ויתיב גם בשעת ברכו, ועיניך רואות היושבים בשעת קריאת התורה שהן אחד מהם לא קם ולא זע בשעת ברכה האל הטוב יכפר בעדו. וכל זה לא אמרתי אלא לרווחא דמלתא.

אבל האמת יורה דרכו דרבה בר חנה דדריש אין עמידה אלא שתיקה, פשיטא ליה עמידה גופה מדכתיב והעם על עמדם, ואפקיה לאידך לדרשה. אמנם עיי"ש במה שכתב ללמד זכות על המקילים בזה.

והנה בשו"ע (או"ח סי' קמו ס"ד) כתב המחבר, אין צריכים לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה. אולם הרמ"א כתב שיש מחמירין ועומדים. וביאר המשנ"ב (סי' ק"ט) שאע"ג שמעיקר הדין לכו"ע אי"צ לעמוד, מ"מ ראוי להדר ולעמוד שצריך האדם להעלות בדעתו כששומע הקריאה מפי הקורא כאלו קבלה אותה שעה מהר סיני, ובהר סיני היו כל ישראל עומדים, ואם ע"י העמידה יחלש ואין דעתו מיושבת לכזין היטב לקול הקורא יש לו לישב. אמנם בכף החיים (סי' קמו סק"כ) הביא שהאר"י ז"ל היה יושב כל הפרשה ואפילו בעניית ברוך ד' המבורך.

אמירת פסוקים שונים בעת ברכת כהנים

ביד המלך (תפילה פי"ד ה"ט) לאחר שהעיר מדוע הרמב"ם השמיט הפסוקים המובאים בגמ' שעל הציבור לומר בעת ברכת כהנים, כתב, 'קורא אני תגר על המצאת אמירת פסוקים שונים, אשר חדשים לבקרים ימציאו פסוקים אחרים נוספים על הראשונים, והלא גם על הפסוקים האלה המובאים בגמרא קפיד עלייהו הגמרא איזה פסוקים אומר במוספי דשבתא ואיזה פסוקים אומר במנחה דתעניתא, ומסיק שם בגמרא דהאומרה בגבולין אינו אלא טועה. ורבינו פוסק כמ"ד דאף במקדש אינו ראוי לאומרן, ואיך נמציא מליבנו דבר נגד דעת הגמרא, ובגמרא קרי להו לאותן האומרין בגבולין טועה. ואנו רואין דאף ההסתכלות לחוץ בשעת ברכת כהנים אסורה משום היסח הדעת, ואין לך היסח הדעת גדול מזה הבא מאמירת פסוקים שונים האלה, על כן המשכיל ידום ויכוון דעתו נגד המברכים'.

אם מותר לראש ישיבה ליטול שכר

רבי אבהו אימנו רבנן עליה לממנייה ברישא, כיון דחזיה לר' אבא דמן עכו דנפיש ליה בעלי חובות, אמר להו: איכא רבה.

במנחה חריבה כתב להוכיח מכך שמותר לראש ישיבה ורב ליטול שכר. ודלא כדעת הרמב"ם.

בנידון זה אם מותר לרב וראש ישיבה ליטול שכר, נחלקו הראשונים (הוריות י. רש"י ותוס' הרא"ש בשם הרמ"ה).

ובשו"ת פנים מאירות (ח"א ס"י עט) כתב להוכיח שחייב על כל אחד לגדל ולהעשיר לראש ישיבה.

לימוד אגדה או הלכה

הבן איש חי בהקדמה לספרו כתב: הדבר ידוע כי לדרוש בהלכות בלבד אין לב המון העם נמשך אחריהם, אלא צריך שיהיה עיקר הדרש ורובו בדברי אגדה ומוסר, ויזכור גם כן הדרשן באמצע פסקי הלכות, על ידי הקשר שיקשרם בדרשה שדורם על המקרא, כדי למשוך לב העם אל הדברים האלה בחכמה ודעת, ובעבור זאת היתה כונתו של אדונינו התנא רבי מאיר ע"ה, שהיה דורש שליש הלכות שליש אגדות שליש משלים, כדי למשוך לב ההמון העם לשמוע ההלכות על ידי שני שלישים של אגדות ומשלים, ונראה לי כי המשלים היו על דרך המוסר, וכן תמצא בשבת (ל), שאול שאלתא מרבי תנחום, מהו לכבות הנר מפני החולה בשבת, והוא פתח ואמר תחלה דברי אגדה ארוכה, ואחר כך בסוף דבריו השיב להם תשובה בקצרה על שאלת הדין הנזכר, ופירש רש"י ז"ל שם, כך היו רגילין לפתוח באגדה תחלה, כדי למשוך לבבות השומעין לשמוע את ההלכה.

וכן מצינו בגמרא דסוטה (בסוגיא), רבי אבהו ורבי חייא בר אבא אקלעו לההיא אתרא, רבי חייא בר אבא דריש שמעתתא, ורבי אבהו דריש אגדתא, שבקו כולי עלמא לרבי חייא בר אבא, ואתו לקמיה דרבי אבהו, חלש דעתיה דרבי חייא, אמר ליה רבי אבהו, אמשול לכם משל למה הדבר דומה, לשני בני אדם שנכנסו לעיר אחת, אחד מוכר מיני אבנים טובות ומרגליות, ואחד מוכר מיני סדקית, על מי קופצים לא על מי שמוכר מיני סדקית, עיין שם. נמצא העולם רודפים אחר דרשות ופשטים, לכן צריך להתנהג בחכמה כפי דעתן של בני אדם, והיינו שיעשה רוב הדרשה באגדה וביאורי המקרא, והמעט דברי הלכה בהבלעה באמצע או בסוף, וזו דרך הנכונה.

על כן אנכי הצעיר, אחר שנת תר"ל, עלה בלבי להזכיר בתוך הדרשה שעל הפרשה שאנכי דורש בציבור בכל שבת, איזה הלכות מעניינים הנזכרים באורח חיים ויורה דעה, והייתי מקשר תחלת ההלכות עם הדרשה שעל התורה, ואחר ההלכות אסיים הדרשה בפסוקי ההפטרות.

**לרישום ועדכון שיעורי תורה
ניתן לשלוח פקס ל: 03-543-5757**

כבתו

מעשה אבות סימן לבנים

אלמלא עקידת יצחק לא היה תחיית המתים, (ילקוט ראובני וירא), ונראה לי על פי הפשט על דרך מה שאמרו רז"ל בסוטה מעשה אבות סימן לבנים, שכל הנסים שהיה לישראל הכל היה בפועל דמיון אצל האבות, וכאשר האריך הרמב"ן ולולא זה שכבר נעשה בפועל דמיון אצל אבות לא היה נעשים לבנים, וכן העקידה היה תחיית המתים ממש שפרחה נשמתו, וכמו שאמר בפסיקתא (פרקי דרבי אליעזר פרק ל) שאז פתחו המלאכים וברכו ברוך מחיה המתים, ועל כן היה זה בפועל דמיון לתחיית המתים.

(קהלת יעקב, ערך עק)

ויקרא משה להושע בן נון יהושע י-ה יושעך מעצת מרגלים

וצריך לדעת למה שינה שמו, ויכול היה להתפלל בלא שינוי השם, ואולי שנתן כח בשמו בתוספת היו"ד שמספרה עשרה כדי שיוכל נגד העשר מרגלים, עוד כדי שיטול זכותו חלק הטוב של כל העשרה, כמאמרם ז"ל (הגיגה טו.) זכה נוטל חלקו וחלק חבריו.

(אור החיים, במדבר יג טו)

קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה

'ראו קרא ה' בשם בצלאל כו' בן חור למטה יהודה' (שמות לה ל) הענין דמסירת נפש צריך להיות שלא בחקירה והתחכמות יתירה, ויהודה מסר עצמו בים במסירת נפש כמו דאייתא בתוספתא (ברכות ז-טו, סוטה ז) דסוטה, וכן חור מסר עצמו בעגל, (סנהדרין ז) דהחקירה תעכב [ברצון פנימי] מלמסור נפשו על קדוש השי"ת כעדות יעב"ץ החסיד, לכן אמר שבעבור זה שלא חקרו ולא נתחכמו יותר מדאי לכן וימלא אותו בחכמה ובדעת כו' והבן.

(משך חכמה, שמות לה ל)

כל כהן שמברך מתברך

'ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה' (דברים כג ו). הנה תיבת לך מיותר, ויש לומר בדרך פשט דהנה ידוע כל המברך מתברך, והיה יכול לטעון ולומר כיון שמקללתו של בלעם נעשו ברכות נמצא שהיה בלעם בגדר מברך ויתברך גם כן. לזה דקדק מקור החכמה באמרותיו הטהורים. ויהפוך לך דייקא את הקללה לברכה, והטעם כי אהבך ה' אלקיך אבל זולתך יחשב בכלל מקללים והבן.

(דגל מחנה אפרים, כי תצא)

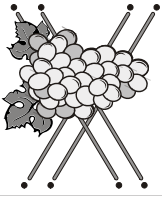

כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה

נ"ל רמז לדבר פה פתוחה פה סתומה, דהיינו כשיש פה פתוחה של חזן לקרות בספר תורה, צריך שתהיה פה של הציבור סתומה.

(בן יהוידע לרבי יוסף חיים מבגדאד זצ"ל)

המרגלים ואשכול הענבים

כלומר, שתי מוטות באלכסון [שניהם לאותו הצד], ותחתיהם שתי מוטות נוספים שגם הם היו באלכסון [לצד האחר].

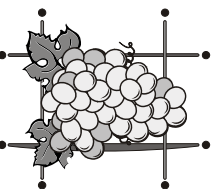
הבה ננסה ליישב שירטוט זה עם דברי רש"י. רש"י כותב שהיו שני מוטות ההולכים זה אצל זה, ותחתיהם שני מוטות ההולכים באלכסון. לכאורה משמע שרק המוטות התחתונים הלכו באלכסון, ואילו המוטות העליונים היו ישרים. ואילו לפי שירטוט זה, כל המוטות עמדו באלכסון ולא רק שתי המוטות התחתונים! זאת ועוד, רש"י כותב לגבי המוטות התחתונים 'מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני'. לפי שירטוט זה, לא מובן מה משמעות דברי רש"י, וכי מה בא רש"י ללמדנו בכך? ברור שאם יש שתי מוטות אחד מהם הוא בצד האחד והאחר בצד השני!

אך זאת לא נכחד, שמצינו לאחד מגדולי האחרונים שפירש ושירטט כך בדעת רש"י, והוא רבי יוסף מיקליש בספרו יוסף דעת (על רש"י על התורה, פראג ש"ס, נדפס עם הסכמת רבו המהר"ל) בפרשת שלח, בפירושו השני. [יש לציין, שבבית הספרים הלאומי מצויה מהדורת הש"ס של העיב"ץ עם הערותיו בכת ידו על הגמרא והן על המפרשים, ובעוד שגם על אותו עמוד בו מופיעים השירטוטים שבתוס' הרא"ש הוא מעיר הערה, על השירטוטים לא העיר דבר, ומדשתיק - מסתמא ניחא ליה].

הסבר שני בדעת רש"י:

פירוש אחר בענין ה'טרוטני וטרוטני מצינו לרבינו מנחם המאירי בחיבורו בית הבחירה, שממנו מבצבצת ועולה אפשרות אחרת כיצד לפרש את דעת רש"י. וכך כותב רבינו המאירי על דברי הגמרא: '...שני מוטות היו זו כנגד זו וארבעה נושאים אותם, ועוד משא אחר תחת אותו משא בשני מוטות אחרות, רחבן לאורך הראשונות, שהיו מגביהין וסומכין את הראשונות, וארבעה אחרים היו נושאים אותן...'

כפי הנראה לזאת נתכוון רבינו המאירי:

כלומר: היו שתי מוטות במקביל לאורך, ותחתיהם שתי מוטות במקביל לרוחב.

לכאורה ברור שאם נחפוץ לפרש כך בדברי רש"י, תתעורר לנו בעיה. שכן לפירוש זה המוטות לא היו עומדים באלכסון אלא במקביל זה לזה, ואילו רש"י כותב שהם עומדים באלכסון.

אמנם, כפירוש זה משורטט בשיטת רש"י בכת"י אוקספורד של תוס' הרא"ש [שצילומו מופיע במכון לתצלומי כתבי יד, וסימנו: אוקספורד-בודליאנה 4° 32], וכן גם בכת"י פראמא ובכת"י ירושלים של פירוש הרא"ש על התורה [שצילומו גם הוא מופיע שם] משורטט כך בשיטת רש"י. וכפירוש זה בדעת רש"י כתבו ושירטטו בספר יוסף דעת (הנ"ל) בפירושו הראשון, וכן רבי שמעון אושנבורג בספרו דבק טוב (על רש"י עה"ת, ורשה תרע"ד). מעתה לא נותר לנו אלא ליישב את דברי רש"י עם השירטוט זה המופיע בראשונים והאחרונים הנזכרים לשיטת רש"י.

והנה, רבי פתחיה מרדכי בירדוגו בספרו נפת צופים (קזבלנקה תרצ"ח) הביא (בפירוש מאמרי חז"ל, ס' ל"ד) שאלה שנשאל על ידי תלמידו: 'עוד יורני משי"ח (=מורי שיחיה) בענין מוטות האשכול, כיצד הוא הציור לפירוש רש"י... ולפי שנפל הפרש (=מחלוקת) בין החברים באתי לבקש הכרעת מו"ר תכריע ושכמ"ה (=ויבוא שכרו מן השמים)'. וכך כותב לו הרב בירדוגו בתשובתו: 'תלמידי ידידי, דבר פשוט מאוד שאלת, וזכו דבריך בעיני כאשר אמרת שנפל הפרש בין החברים, ולכן מוכרח אתה במעשיך להצטרך למכריע. ולכן בקצרה אומר לך, לרוב טרדותיי בעסקי בני אדם ודברי ריביותיהם, שהציור לפירוש רש"י כך הוא' - כאן הובא כשירטוט הנ"ל.

כמובן שגם לו הוקשה כדברינו על הלשון אלכסון: 'ואף על גב דבלשון רש"י נזכר שהשני מוטות היו הולכים באלכסון, וסתם אלכסון היינו מזוית לזוית'. וכך מסלק הרב בירדוגו לתלמידו קושי זה: 'מכל מקום שמענו לרש"י במקומות רבים, דכל שזה

משה מנחם רוטנשטיין, מכון 'עוז והדר', מערכת 'מתיבתא'

אין ספק שמשקל שכזה צריך להינשא על גבי קונסטרוקציה מתאימה של מוטות בכדי שהאשכול יונח בצורה מיטבית על גביהם, ומשקלו העצום תחלק בשווה בין כל נושאיו. הגמרא עומדת על כך, ומפרשת הכיצד נשאו המרגלים את האשכול על גבי המוטות.

כך נאמר בתורה (במדבר פרק יג פסוק כג): 'וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכַּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֻהוּ בְּמוֹט בַּשָּׁנִים, וּמִן הַתְּאֵנִים'. הגמרא במסכת סוטה (דף ל"ד עמוד א) מפרטת את דרך נשיאת האשכול על ידי המרגלים, וכותבת: '...שנאמר 'וישאוהו במוט בשנים', ממשמע שנאמר 'במוט', איני יודע ש'בשנים'? מה תלמוד לומר 'בשנים'? בשני מוטות. אמר רבי יצחק: טורטני וטורטני דטורטני, הא כיצד? שמונה נשאו אשכול'. המפרשים האריכו לפרש מה הוקשה לגמרא בלשון הכתוב ומנין הוכיחו את מנין המוטות שהיו שם, ומפאת קוצר היריעה לא נדון בנקודה זו. במסגרת מאמר זה נתמקד בביאור דברי רבי יצחק שנשיאת האשכול היתה בצורה של 'טורטני וטורטני דטורטני'.

בכדי לעמוד על כוונת רבי יצחק, שומה עלינו לברר מתחילה מהו אותו 'טורטני' מבחינה לשונית, ולאחר מכן להבין מה היה מבנהו המורכב של 'טורטני וטורטני דטורטני'.

א. שיטת רש"י

רש"י כותב: 'טורטני - משאוי ומשאוי תחת משאוי, שהתחתונים מסייעין את העליונים, ובכל אחד היו שני מוטות. כיצד, שני מוטות הולכין זה אצל זה וארבעה נושאים אותם, ושני מוטות אחרים וארבעה בני אדם נושאים אותם והם באלכסון מתחת שנים העליונים, מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני, והולכין באלכסון'.

העולה מדברי רש"י: 'טורטני' מובנו משאוי [במשמעות של אמצעי נשיאה], ו'טורטני וטורטני דטורטני' משמעו משאוי שתחתיו יש משאוי נוסף [המסייע לזה העליון]. במשאוי העליון היו שתי מוטות [שהיו מוחזקים על ידי ארבעה מרגלים - שנים לכל מוט], וכך גם היה במשאוי התחתון.

מעתה לא נותר לנו לברר אלא היאך היו מונחים המוטות לשיטת רש"י. מסיבה שעדיין לא הובררה לי עד עתה כל צרכה, החל ממהדורת פרנקפורט דמיין (ת"ף-תפ"ב) הודפס כמעט בכל דפוסים הש"ס ציטוט של קטע אחד מתוס' הרא"ש על ענין זה, בעוד שלא מצינו במקומות אחרים בש"ס שהמדפיסים הוסיפו קטעים בודדים מתוס' הרא"ש. [בחלק מהדפוסים הישנים נדפס קטע זה בתחילת המסכת; בחלקם נדפס הקטע יחד עם פסקי תוספות בתחילת המסכת; ובחלקם הודפס בפסקי תוספות בסוף המסכת]. באותו קטע מתוס' הרא"ש הובאו שלש שיטות בענין זה: שיטת רש"י; שיטת ר"ח; שיטת תוס' הרא"ש. לכל שיטה ושיטה צורף שירטוט לשם המחשה, אך בשום מקום לא נכתב מבטן מי יצאו השירטוטים, ועל מה הסתמך המשרטט.

הסבר ראשון בדעת רש"י:

פוק חזי מה עמא דבר, השירטוטים המופיעים בתוס' הרא"ש בדפוס הש"ס זה עידן ועידנים, כבר כמעט שלש מאות שנה שעם ישראל בלמדו מסכת סוטה, רואה לנגד עיניו שירטוט זה בשיטת רש"י:

הולך שתי אם השני הולך ערב קרי לשני אלכסון אף הולך בקו שווה, ומפני שהראשון הולך מזרח ומערב וזה להיפך צפון ודרום, קרי ליה אלכסון'.

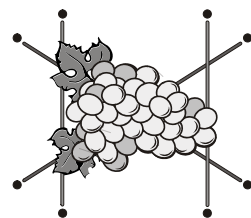
אליקים, כדי שיהיה יותר מקום למרגלים הנושאים את המוטות, ולא ידחקו רגליהם זה בזה.

העולה מדבריו: גם את צורת שתי וערב אפשר לכנות בשם אלכסון. אם כן, שיטת רש"י מתבארת יפה יפה כדעת המאירי וכפי השירטוט המופיע בכת"י של תוס' הרא"ש ובכת"י של פירוש הרא"ש על התורה ובחלק מהאחרונים בדעת רש"י. [לעת עתה לא זכיתי למצוא את המקומות הרבים ברש"י שכיוון אליהם בעל הנופת צופים בדבריו. אך גם מדברי רבינו ישעיה דטראני הראשון שהביאם החיד"א בספרו פני דוד ריש פרשת שלח מבואר שלשון אלכסון נופל על צורת שתי וערב, עיין בדבריו].

אך עדיין נותר קשה מדברי רש"י 'מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני', שלפי זה לכאורה אך למותר לכתוב זאת, ובודאי שמוט אחד נוטה לצד אחד והאחר לצד השני. ואפשר ליישב, שרש"י בדבריו אלו אינו בא אלא לומר שלא היו המוטות התחתונות צמודות, אלא היו מרוחקות זו מזו [כנראה כדי שהאשכול יהיה מונח בצורה טובה ובטוחה יותר]. אך עדיין לא נתיישב כל צרכו מדוע כתב זאת רש"י רק לגבי המוטות התחתונים ולא לגבי אלו העליונים.

הסבר שלישי בדעת רש"י:

פירוש אחר מצינו בדעת רש"י, ויסודתו קודש בכת"י של פירושי המהרי"ק על התורה [כת"י קמבריידג' Add 1192]. וכך מופיע שם: 'ולפי דעת רש"י שפירש במסכת סוטה פרק אלו הן הנאמרין נראה שדעתו שהמוטות היו ד' בזה האופן באלכסון כאשר אצייר לפניך'. וכך הוא השירטוט המופיע שם:

לפי זה, כך מתפרשים דברי רש"י: שני מוטות היו עומדים זה אצל זה במקביל, ומתחתיהם, היה עומד מוט אחד באלכסון לראש אחד, ומוט שני באלכסון לראש השני.

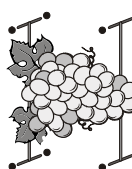
והנה, מצינו גם לכמה וכמה מהאחרונים שפירשו ושירטטו כך את דברי רש"י, ביניהם רבי משה אלקאים בספרו תועפות ראם (ליורנו תקפ"ה) ורבי יצחק שרים בספרו פי הבאר (ירושלים תרס"ח) על פרשת שלח.

מכיון שפירוש זה הוא המתיישב והנהיר ביותר בדברי רש"י, ומקורו טהור בדברי המהרי"ק והאחרונים, בחרנו על פי עצת גדולי הדור לקבוע כפירוש זה בעבודת המשא במהדורת 'מתיבתא' - מדור ביאורי הפשט.

הסבר רביעי בדעת רש"י:

הסבר אחר בדעת רש"י מצינו בפירושי רבינו חיים פלטיאל על התורה (פרשת שלח), וכך הובא שם [מובאים רק דבריו הנוגעים לעניינינו]: 'והרב ר' יוסף פירש... ראשה על המוט אחד לימין וראש אחד על מוט אחד לשמאל... (של כל) [שלכל] מוט היו (שנים מוט) [שני מוטות] קטנים שהמוטות הגדולות מושכבות עליהם. ו[ב]פרק אלו נאמרים פירש רש"י, שהמוטות [ה]קטנות היו מושכבות באלכסון. והטעם אמר הרב ר' אליקים, לפי שהיו האנשים הנושאים את האשכול בריוח בין המוטות'. עד כאן דבריו הנוגעים לפירוש רש"י.

הרי לנו, שרבינו חיים פלטיאל פירש בדעת רש"י שכך היה דרך נשיאת האשכול:

כלומר, היו שני מוטות לאורך שעליהם היה מונח האשכול, ובכל צד של כל מוט היה מוט קטן שהיה מונח באלכסון שעליו היה עומד המוט הגדול. וטעם הדבר שהמוטות הקטנות היו מושכבים באלכסון ולא ישרים לרוחב, פירש בשם הרב ר'

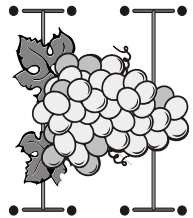
הריב"א [סימנו במכון לתצלומי כתבי יד: פריס 168 מס' קטלוגי 4155] בדברי רש"י המובאים בריב"א 'שהמוטות הקטנים היו מושכבות באלכסון' לא ניתן להסתפק בדבר, וודאי שכוונת רש"י היא כדברי רבינו חיים פלטיאל. אלא רק לפי נוסחת כת"י זה שברבי"א בשם רש"י 'שהמוטות היו מושכבים באלכסון', אפשר להסתפק כספקו של המשרטט הנ"ל].

עד כה עסקנו בדברי רש"י על הפירושים השונים שנאמרו בשיטתו. מעתה נפנה לשיטות אחרות האמורות בדברי הראשונים.

בתוס' הרא"ש הביא לפרש בשם רבינו חננאל: 'דכל מוט ומוט היו לו שני מוטות לשני ראשי המוט אחד מצד זה ואחד מצד זה, ובין הכל היו ששה מוטות, שנים ארוכים שהאשכול מונח עליהם וארבעה [מוטות] קטנים היו לכל ראש מוט ומוט, וזה צורתן. והמוטות שהיה האשכול מונח עליהן היו מונחין לרוחב הדרך וד' המוטות שהיו נושאין בהן השמונה היו כדרך הילוכן לאורך הדרך.'

נראה שכך הוא השירטוט לפי שיטה זו, וכעין זה גם מופיע בכת"י של תוס' הרא"ש [המוזכר למעלה] ובכת"י של תוספות חכמי איוורא, וכן הוא גם השירטוט בכל דפוס הש"ס:

כלומר, היו שתי מוטות ארוכים שעליהם היה מונח האשכול, ותחת כל צד של כל מוט היה מוט קטן שאותו נשאו שני מרגלים.

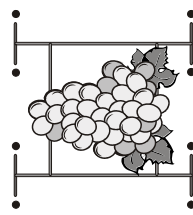
יש לציין שהתוספות שלפנינו [המיוסדות על תוספותיהם של חכמי שפירא, ראה מבוא לש"ס עוז והדר] הביאו את דברי רבינו חננאל בהבדלים משמעותיים, ואין כאן מקומו.

ג. שיטת תוס' הרא"ש

התוס' הרא"ש הביא את לשון רש"י כפי שהוא מופיע לפנינו בגליון הגמרא, והקשה על פירושו, שהנושאים משא באלכסון הלוכן קשה. קושייתו מובנת לפי כל הפירושים שהובאו בדברי רש"י, הן לפירוש המשורטט בדפוס הש"ס שכל המוטות היו עומדות באלכסון, שלפי פירוש זה קשה שמוט העומד באלכסון על הכתף אינו נוח לנושא אותו ומקשה עליו בכל זמן הנשיאה. והן לפירוש המאירי מובנת הקושיה, שכן האוחזים את המוט שהיה לרוחב הדרך [שהוא המוט האלכסוני לפירושו בדעת רש"י] נושאים אותו בצורה שאינה נוחה בעליל לרוחב גופם. כמו כן לפירוש המהרי"ק הקושיה מובנת, שכן שנים מהמוטות היו מונחים באלכסון ואינם נוחים לנושאים אותם. ועוד הקשה שם קושיות נוספות על שיטת רש"י ושיטת הר"ח, עיין שם.

לפיכך פירש התוס' הרא"ש: 'דמוטות הארוכין הנושאים את המשאוי קרויין טורטנין על שם הקנה הארוך של כף המאזניים שהטורטני ששוקלין בהם תלויין. טורטני וטורטני דטורטני, כלומר, שני קנים ארוכים שהאשכול מונח עליהן, ותחת אלו השנים שני מיני מוטות, והיינו טורטני דטורטני. והיינו דקאמר מה ת"ל בשנים - בשני מוטות, פי', בשני מיני מוטות מלבד האמור בפסוק.'

נראה שלפי דעתו כך הוא השירטוט:

כלומר, היו שתי מוטות שעל גביהם היה האשכול מונח [וזהו 'טורטני' - מין אחד של מוטות], שתי מוטות אלו היו מונחים על גבי מוטות אחרים, וכל צד של מוטות אלו היה מונח על גבי מוט קטן, שבו אחזו שני מרגלים [וזהו 'טורטני דטורטני' - עוד שני מיני מוטות - האחד גדול והאחד קטן].

כשירטוט זה אכן מופיע בכת"י תוס' הרא"ש המצויין לעיל. אך בכל דפוס הש"ס מופיע שירטוט זה:

כפי הנראה המשרטט הבין ששלשת מיני המוטות הנזכרים בתוס' הרא"ש הם: האחד - המוטות הארוכים שעליהם האשכול מונח; והשני והשלישי - המוטות הקצרים העומדים באלכסון, כשהמוטות הנטויות לזוית אחת הם מין אחד, ואלו הנוטים לזוית האחרת הם מין שני.

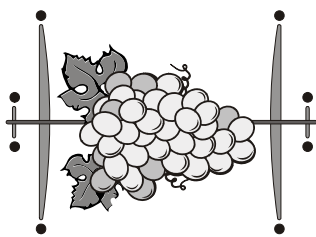
אך על שירטוט זה קשה מאוד, מדוע כינה התוס' הרא"ש את שני זוויות הנטיה של המוטות, שני מינים. וכן לפירוש זה לא מובן איך עמדו המוטות הגדולים על גבי המוטות הקטנים אם לא שנאמר שהיו מחוברים אליהם בדרך כל שהיא, וזאת מנין להם. ובכלל, עדיין לא הוברר כל צורכו מאיזה טעם נקטו שירטוט מוזר כל כך ולא פירשו כפשוטו, וכפי שהובא לעיל מכת"י.

יש לציין, שלפי הבנת המשרטט המופיע בדפוס הש"ס בדברי תוס' הרא"ש, לכאורה צריכים אנו לפרש בדברי רש"י כדברי המאירי [ולא כפי השירטוט המופיע בדפוס הש"ס בתוס' הרא"ש], שאילולא כן, הרי כשם שהקשה התוס' הרא"ש על שיטת רש"י שהנושאים משא באלכסון הילוכם קשה, כך קשה גם על שיטת תוס' הרא"ש לפירוש זה, שכן גם לשיטתו היו מוטות באלכסון. ולפיכך שומה עלינו לפרש שתוס' הרא"ש הבין בדברי רש"י כדברי המאירי, ולכן רק על שיטת רש"י קשה, שכן ההילוך הקשה באלכסון הוא רק לאלו הנושאים את המוט שעומד לרוחב הדרך, שהמוט מונח להם לרוחב גבם, ונשיאה זו קשה עד למאוד, אך הנושא מוט על כתפו שהוא נוטה מעט אלכסונית, אין הילוכו קשה גם לשיטת התוס' הרא"ש. [ולומר שזוית האלכסון לדעת רש"י היתה חדה וחריפה יותר מזו שלדעת תוס' הרא"ש, דבר זה דחוק הוא עד מאוד].

יפה עשו במהדורת הש"ס המושלמת 'עוז והדר', שבהדפיסם בסוף כרך הגמרא את החיבור 'תוס' הרא"ש' במלואו, הביאו את השירטוטים כפי שהם בכתב היד, ועוד הביאו שם את שירטוט המהרי"ק בדעת רש"י, עיין שם.

ד. שיטת הריב"א - שירטוט מכתב יד

באחד מכתבי היד של הריב"א על התורה [סימנו במכון לכתבי יד: כת"י פריס 168] מופיע שירטוט זה לתאר את צורת נשיאת האשכול:

היינו, האשכול היה מונח על גבי מוט, אותו מוט היה מונח על גבי שתי מוטות ארוכים ועל גבי שתי מוטות קצרים. בכל צד של המוטות הארוכים אחזו שני מרגלים, וכך גם בכל צד של המוטות הקטנים.

שירטוט יחודי זה מופיע לראשונה

מכתב היד הנזכר במהדורת 'מת'בתא', והוא שונה בתכלית משאר השירטוטים הידועים.

מן הראוי היה לסקור במסגרת זו גם את שאר שיטות הראשונים בענין צורת נשיאת המרגלים את האשכול, ולכל שיטה ושיטה צורת ה'טורטני

וטורטני דטורטני' שונה בתכלית. כמו כן במנין נושאי האשכול מצינו עוד שיטות אחרות המובאות במדרשים השונים, ואת דברי הזוהר הקדוש (פרשת שלח, קס): שיהושע וכלב הם לבדם היו נושאי האשכול [כנגד דברי הבבלי המפורשים שיהושע וכלב לא נשאו כלום, וישובים שונים לתמיהה זו]. כמו כן את שיטות התנאים המובאות בירושלמי (סוטה פ"ז ה"ה) בנוגע למספר המרגלים, אלא שקוצר היריעה אינו מאפשר לנו לשאת משא זה.

והרוצה להחכים ולהעשיר את ידיעותיו יעיין נא במסכת סוטה במהדורת 'מת'בתא' במדור הנפלא 'ילקוט ביאורים' על דף לד עמוד א, שם קובצו כעמיר גורנה כל השיטות לפרטיהם ודקדוקיהם בתוספת שירטוטים מפורטים, עיין שם ותמצא נחת.

התודה והברכה לידידי הרב יצחק מאיר ליכטשיין על עזרתו המועילה בכמה אספקטים חשובים של סוגיא זו.

'סדר הלכה' לומדים

משנה ברורה - עוז והדר

פירמט פנינים
26 ס"מ

פירמט ענק
31 ס"מ

כמה מעלות טובות

ב- 6 הכרכים החדשים של משנה ברורה עוז והדר נוספו:

- מאות אלפי מראי מקומות וצייונים מפורטים בכל הנושאי כלים שבעמוד
- מאות תמונות תלת מימד בצבע מלא להמחשת ההלכות
- הוגהו ותוקנו מאות אלפי שיבושים שהיו בכל הדפוסים
- קיצור ביאור הלכה
- פסקי שו"ע הרב
- פסקי חזון איש
- עימוד מאיר עינים בפאר והדר שטרם נראה כמותו

מעתה

משנה ברורה - עוז והדר

חובה בכל בית, ישיבה, בית מדרש, בית כנסת וספרייה תורנית

מוקד הזמנות:

1800-22-55-66

להשיג בחנויות הספרים המובחרות

להגדיל תורה ולהאדירה